

## ELŐSZÓ

Minden egyháztörténeti kutatás első lépése a források számbavétele és feltárása. Ezért a Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola Egyháztörténeti Intézete 2005 szeptemberében konferenciát rendezett, ahol az előadók áttekintették a magyarországi egyháztörténet legfontosabb külföldi és hazai levéltári forrásait, különös tekintettel a hamarosan millenniumát ünneplő pécsi egyházmegye történetére. E konferencia előadásait tartalmazza ez a kötet.

Az egyháztörténet kutatójának forrásai kiválasztásakor és összegyűjtésekor különösen körültekintően kell eljárnia, hiszen a legtöbb esetben rendkívül sokrétű, a vizsgált jelenséget eltérő szempontok szerint tükröző forrásokkal kell dolgoznia. Nemcsak az egyházi jellegű levéltárakban kell kutatnia, hanem számolnia kell azzal is, hogy a világi levéltárak, a különböző szintű hatóságok és szervezetek iratai is fontos információkat tartalmaznak témájára vonatkozóan. A sajátosan egyházi jellegű forrásokat a plébániai, püspöki, érseki és káptalani levéltárakban, a szerzetesrendek archívumaiban, legfelső szinten pedig a római központi egyházi levéltárakban találhatja meg. Az egyházat érintő világi jellegű forrásokat viszont a megyei és városi levéltárakban, valamint a központi kormányzerveknek az Országos Levéltárban őrzött iratai között kell keresnie. A magyar egyháztörténet kutatói számára különleges fontossággal bírnak a bécsi levéltárak.

Jelen kötet tanulmányai bemutatják az említett levéltárak, illetve levéltár-típusok leg többjét. Elmondják, hogy milyen jellegű források találhatóak az egyes levéltárakban, milyen segédletek (mutatók, leltárak, iratjegyzékek) nyújtanak segítséget a keresett források megtalálásában. Beszámolnak az illető levéltárban, vagy levéltári fondban eddig végzett magyar egyháztörténeti kutatásokról, s az azok eredményeit tartalmazó publikációkról.

Három tanulmány is foglalkozik a római levéltárakkal. *Erdélyi Gabriella* az egyik fontos központi hivatal, a Penitenciária levéltárát mutatja be, amely nemrég nyílt meg a kutatók számára. Csaknem 3 ezer magyarországi kérvény található itt a 15. századból és a 16. század első feléből. A kérvények mintegy harmada világi hívektől származik, s bepillantást ad egyszerű átlagemberek mindennapi életébe, konfliktusaiba. A 16-17. századi osz-

mán hódoltság egyháztörténetének forráshelyzetében és kutatásában az elmúlt negyedszázadban valóságos „forradalmi” változás következett be a római levéltári kutatások eredményeként. A Vatikáni Titkos Levéltárban, a Congregatio de Propaganda Fide levéltárában és a jezsuiták központi archívumában az elmúlt években folytatott magyar vonatkozású kutatások eredményeiről *Molnár Antal* számol be, aki maga is igen aktív és termékeny munkása volt ennek a tudományos „forradalomnak”. *Siptár Dániel* a domkos rend római központi levéltárát ismerteti, különös tekintettel a 17-18. századi magyar vonatkozású iratokra.

A magyar egyháztörténet számára a római levéltárak mellett kiemelkedő fontosságúak a bécsi levéltárak is, elsősorban az Osztrák Állami Levéltár különböző részlegei, amelyek állagairól *Fazekas István* készített igen informatív beszámolót. A Habsburg-házból való uralkodóink ugyanis a magyarországi katolikus egyházra vonatkozó főkegyúri jogait a birodalom központi igazgatási szerveinek közvetítésével gyakorolták. Ezért a Staatsarchivban elsősorban a püspökök, kanonokok és egyéb főpapok kinevezésével, valamint a főpapi hagyatékokkal kapcsolatos iratok találhatók. Számos magyar vonatkozású iratot rejtnek a bécsi egyházi levéltárak is.

A magyar egyháztörténet legfontosabb hazai forrásbázisát a püspöki és káptalani levéltárak jelentik. Ezek közül a győriről *Horváth Richárd* készített beszámolót. Az egyházmegyei levéltárakhoz hasonlóan többféle típusú forrást (plébániatörténet, anyakönyvek, egyházlátogatási jegyzőkönyvek, hivatalos levelezések, iskolai iratok) rejtnek – igaz, hogy csak a 18. századtól kezdve – a plébániai levéltárak. A pécsi egyházmegye plébániai levéltárainak forrásértékét, hasznosíthatóságát, számos konkrét példával illusztrálva, *Varga Szabolcs* mérte fel. *Gózsy Zoltán* egy eddig rendszeresen nem kutatott levéltári forrásra hívja fel az egyháztörténészek figyelmét: a megyei levéltárakban található egyházi vonatkozású iratokra, amelyek új aspektusokkal egészíthetik ki az egyházi levéltárak iratai alapján nyert képet. Részletesen ismerteti, hogy a dunántúli megyei levéltárakban milyen fondokban található ilyen anyag. *Gárdonyi Máté* a magyar katolikus egyház 1918 utáni történetére vonatkozó források legfontosabb típusait és azok lelőhelyeit mutatja be, valamint azt, hogy „e forrásanyag alapján milyen további kutatási irányok adódnak az egyháztörténészek számára.”

A konferencia tekintettel volt a pécsi egyházmegye területén élő nem katolikus felekezetek történetének kutatóira is. Számukra két előadás

ismertette a forrásadottságokat. *Tengelyi Adrienn* a protestánsok, a kis egyházak, valamint az izraeliták 20. századi történetének levéltári forrásairól számolt be, elsősorban a helytörténészek számára. *Dujmov Milán* pedig a Dunántúlon lakó ortodox szerbység történetének belső, egyházi forrásait ismertette.

Szerepel a kötetben egy történetelméleti, módszertani tanulmány is. *Spannenberger Norbert* a 20. századi magyar egyháztörténet kutatóit figyelmezteti arra, hogy modernkori történetírás jobban ki van téve az aktuális politikai diskurzusok hatásának, és jobban ki van szolgáltatva nem tudományos érdekeknek, mint a régebbi korokkal foglalkozó. Hangsúlyozza, hogy az egyháztörténet-írásban ugyanolyan szigorú szakmai kritériumoknak kell érvényesülniük, mint a társadalom-, politika- vagy gazdaságtörténetben. A modernkori egyháztörténet elsősorban társadalomtörténet, ezért kiemeli a társadalomtudományokhoz való kapcsolódás szükségességét és az összehasonlító módszer alkalmazásának fontosságát.

Látható, hogy e kötetet nem csupán a pécsi egyházmegye történetének kutatói forgathatják haszonnal, hanem a szélesebb értelemben vett magyar egyháztörténettel akár makro-, akár mikroszinten foglalkozók számára is bevezető tájékoztatást nyújt a levéltári forrásokba, azok lelőhelyeire és e források tudományos hasznosíthatóságára vonatkozóan. Ez volt a szándékunk és ebben a reményben nyújtjuk át kötetünket az egyháztörténeti kutatások iránt érdeklődőknek.

*Katus László*